

Lsti dan je bil izpremenil Tomaža popolnoma. Tiho in mirno je prenašal prej zaničevanje in preziranje. Zaprošil je bil prej mehko in ponižno usmiljenja, zajokal je tiho in je bil žalosten. Šel je potem v samoto; sedel na trato in bilo mu je hudo. A vendar se je pomiril počasi v samoti in je pozabil na vse. Ali pa je hitel k materi in jim povedal; in mati so ga tolažili in mu obljubovali lepo prihodnjost.

Tisti dan je hitel Tomaž naravnost od Gregorja v gozd in je sedel na veliko skalo. Razjokal se je na glas, in pesti so se mu krčile od bolesti . . . Stori ti, ki si zatiran in zaničevan, lepo delo, pa ga bodo obrnili v hudobnost! Življenje tvegaj za drugega, pa bodo rekli, da si ga speljal nalašč in iz hudobnosti v smrt. Stori, kar hočeš — vse je zaman . . . Ti zatirani, ti berač, nikdar ne storiš dobrega pred ljudmi . . .

Tako je mislil Tomaž tisti dan. Čemu se je veselil lepe prihodnosti, o kateri je sanjal danes po šoli. Vse je zaman . . . Najlepše sanje se mu ne vresničijo nikdar; samo megla so, ki se razprši, če posije v njo jutranji žarek. — Hotel je rešiti Petra pogube, svaril ga je; a Peter je šel sam v pogubo — ti si hudobni Tomaž, ki si ga zvalil. Vzel je Petra na roke, kakor lastnega brata ga je nesel domov k materi — ti si hudobni Tomaž, ki si ga zvalil v pogubo . . . In teptali so ga, ko je utrujen od napora in teže postal v veži, teptali zato, ker je storil dobro delo!

Tomaž je nehal jokati, in pesti se mu niso več krčile. Strmel je topo predse na zeleni mah, in polaščevala se ga je trpka upornost. Iz oči mu je izginila tista tiha žalost, ki je gledala prej vedno iz njih, in na njeno mesto je stopila tista trpka upornost. Ustnice so se mu stisnile in na čelu se mu je napravila med očmi mračna guba.

Mrak se je delal po gozdu, in mrzel veter je zavel od snežnih gorâ. Tiho se je spuščala noč v dolino, in tam na zahodu se je prikazala večernica. Megla je vstajala z mokrega polja in hitela kvišku — in kmalu je bilo zakrito modro nebo, da se ni videla več večernica, in tudi druge zvezde se niso videle več. Mir je prišel na zemljo, a k samotnemu Tomažu ni bilo miru. Dvignila se mu je tupa tam misel: Pojdi, Tomaž — močan si, pa se maščuj nad ljudmi! . . . Težka je bila ta misel in se je silila vedno bolj naprej. A Tomaž se je stresel. Ne, vsekdar je bil pošten; niti roke se ni upal iztegniti, da bi storil kaj krivičnega; čutil je v sebi moč, in zdelo se mu je, da sliši materine besede; kakor iz daljave prihajajo in so polne ljubezni.

»Tomaž, berača sva, a poštena pred Bogom,« tako so mu govorili večkrat mati. »Naj naju zaničujejo, a Bog živi nad nama in Bog plačuje poštenost.«

Da, Bog živi nad nami in Bog se usmili zaničevanega in zatrtga, ki trpi krivico. Iz nebes gleda in všečen mu je zatrti, ki potrpežljivo prenaša

poniževanje in zaničevanje. Kadar prikipi mera do vrha, takrat se nasmehlja — in zatrti vstaja iz zaničevanja, sreča ga obsuje, in priklanljajo se mu do tal oni, ki so ga prej preganjali in zasramovali...

Na vasi je zazvonilo avemarijo. Tomaž je vzel klobuk z glave in je molil: »O Mati božja, usmili se me! Zatrli so me — preganjajo me, ker sem ubožen... Vse bi bil dal zanje; a vračevali so mi ljubezen s sovraštvom, in če sem jim delal dobro, so me topli... Mati božja, ti vidiš moje muke in mojo boleost vidiš; solze mi vidiš v mojih očeh in žalost na obrazu — o, nagni se k meni in usmili se me, Mati božja...«

Gorko je molil Tomaž in mračne misli so se mu počasi razgubile. Jelo se mu je jasniiti v duši, in začutil se je lahkega in prostega, da bi se lahko dvignil v zvezdnate višave... In glej, ali ni zašumelo nekaj tam v goščavi in se niso stresle veje širokega grma? In Tomaž je pogledal v tisto stran; oči so se mu odprle široko in so se začudile. Bela meglica se je pokazala tam, in sredi nje je stal deček. Dolge, svilnate kodre je imel, lice mu je bilo rožno nadahnjeno, in gledal ga je z modrimi, lepimi očmi. »Tomaž,« je govorilo tisto dete z mehkim glasom, široke poljane, zasejane s tisočeriimi cvetovi, si videl, a tebi niso cvetele, ker so bile tvoje oči solzne. Speve gozdnih pevcev si slišal, a niso bili namenjeni tebi, ker je bilo tvoje srce žalostno... Po svetu si hodil in iskal ljubezni, a našel si preziranje, ker se je videlo na tebi beraštvo. — Tomaž, srce ti je ostalo čisto, in si molil k Materi božji. Blagor zatiranim, ker njim se bodo smejale poljane v večnem kraljestvu; blagor siromašnim, ker ovenčani bodo s krono večnega življenja... Tomaž, reven si bil in ponižen; a jaz te posvetim za večno življenje in v večnem življenju te ovenčam s krono neizrazne lepote.«

In dotaknilo se ga je dete z mehko roko; Tomaž se je stresel in je odprl začudene oči. Malo je bil zadremal na sivi skali, in takko so prišle k njemu lepe sanje. Neka skrivna groza ga je navdala, in gledal je prestrašeno k grmu, kjer je stalo tisto lepo dete. A ničesar ni bilo tam; noč se je bila že naredila, in bilo je popolnoma temno.

Tomaž je hitro vstal in se je napotil proti domu. Med potom pa je premišljal, kaj naj pomeni tisti sen. Mati so bili že v skrbeh zaradi njega, ker so bili čuli, kaj se je dogodilo pri Gregorju. Tomaž jim je povedal vse in tudi o svojih sanjah je pravil. In jokali so mati in so sklenili tisti večer, da gredo zjutraj k gospodu župniku se pritožiti zaradi krivic, ki jih delajo ljudje njenemu sinu.

Drugi dan je bil Tomaž ves izpremenjen. Vesel mu je bil obraz, in v srcu je čutil vse polno veselja. Dolgo je bil mislil ponoči na svoj sen in naposled se je prepričal, da se vresniči prav gotovo. Konec bo njegovega zatiranja in siromaštva; kar naenkrat bo prišlo vse, in on se bo dvignil visoko pred ljudmi. Ljubili ga bodo in se bodo kesali, da so mu delali prej krivico... Dete, tisto lepo dete se je bilo dotaknilo njegove glave in mu obljubilo veselja — in sen se vresniči gotovo, ker dete je imelo božje in modre oči...

Vesel je bil Tomaž in tisti večer je veselo zaspal. Mati so bili pri gospodu župniku, in gospod župnik so jim obljubili pomoč. Gospoda župnika in gospoda učitelja ima zdaj na svoji strani, in tisto lepe dete mu je bilo obljubilo veselja ... Zagotovo pride zdaj lepo življenje.

In drugi dan je bil četrtek in lep pomladni dan. Solnce je sijalo gorko na zemljo in je tajalo tam v gorah snežene plasti. Narastla je bila Pišenca vidno in je postajala vedno bolj bela. A čudno se je zdelo Tomažu, ki je sedel tam za grmom pri Turnovem vrtu in je čakal matere, ki se je oglasila nekaj pri Turnu — čudno se mu je zdelo, da voda ni večja kakor druga leta. Snega je zadosti v gorah, in solnce je toplo dovolj, da ga raztaja.

»Morda se je kje zagvozдила,« je pomislil. — In resnično — zgodi se včasih, posebno spomladi, da se zagvozdi Pišenca tam gori kje v gorah s snežnim plazom. In nabere se veliko množine vode tam; a ko je zadosti močna, predere zagvozdo in pridrvi hipoma v dolino. Gorje onemu, ki bi stal blizu brega! Kajti drveča voda ga zagrabi še predno more stopiti korak nazaj, in ga zagrebe v svojih mrzlih valovih.

Tomaž je premišljeval vse to; a naenkrat se je zganil. Zgledal je Gregorko, ki je šla po ulici — ravno mimo grma je šla, pa ga ni zapazila. Z njo je šel mali Pavel in se je držal njenega krila. Prat je šla Gregorka. Dejala je škaŕ na tla in si je popravljala obleko. Pavle pa je sedel nedaleč od nje na pesek in se jel igrati. — Tomaž se je potuhnil, kajti ne bi bil rad videl, če bi ga zapazila zdajle Gregorka. Slišal je bil, da se Peter ni bil nevarno pobil, v par tednih bo pa okreval. —

»Po nedolžnem me je tepla,« se je nasmehnil Tomaž bridko in je pogledal po prod navzgor. In zazdelo se mu je, da sliši šumenje, ki prihaja vedno bliže in postaja vedno glasnejše in votlejšje.

»Veter prihaja,« je pomislil. A že v naslednjem trenutku je vzkliknil preplašen: »Voda! ... Voda!«

In resnično — tam na ovinku se je prikazalo razpenjeno valovje. Zašumelo je hipoma, in bele pene so brizgale visoko v zrak.

Gregorka je zaslišala prestrašeni krik; pogledala je na ovinek in je zapazila vodo, ki se je penila po strugi in daleč izven nje. Videla je nevarnost, ki je pretila njej in Pavletu. Vzela je perilo iz rok in je hotela skočiti k Pavletu, da ga potegne nazaj — a bilo je prepozno. Hipoma je završalo okrog nje kakor vihar, čutila je, kako se ji maje zemlja pod nogami in vodne pene so ji udarile v obraz. Skočila je nazaj, da zgrabi še sina in se reši z njim na prod. A takrat se je zgodilo nekaj strašnega. Bela voda je obdala Pavleta kroginkrog, zasukala ga je in ga je odnesla hipoma s sabo.

»Jezus, Marija!« je zavpila Gregorka obupno in se je hotela yreči v valove. A v tistem trenutku je šinil mimo nje nekdo in se je zagnal v vodo. Spolzelo mu je na kamnu ... nagnil se je in padel, a že v naslednjem hipu je vstal in zgrabil Pavleta. Držal ga je visoko nad vodo proti materi.

»Hitro, hitro,« je zaklical brez sape, »sicer me odnese voda.«

Gregorka je pohitela tja. — »Tomaž,« je zajokala in vzela sina v naročje ... »Tomaž, ti si?«

Tomaž se je hotel pognati z vso silo proti bregu, a v tistem hipu se je zagnal v njega srdit, velik val... Brizgnilo je na vse strani in izpodneslo pesek izpod dečkovih nog — padel je nazaj in zagrabil za kamen. A kamen se je zamajal, zavrtel se je in je splaval z vodo. Naenkrat je izginil in z njim je izginil Tomaž... Voda pa je naraščala, in breg je padal pod njeno močjo...

Gregorka je stala kakor okamenela. V dveh sekundah se je bilo zgodilo vse to, v dveh samih trenutkih... Izginil je Tomaž v razsrjenih valovih, voda se je penila vednobolj, in breg se je rušil in podiral, kakor bi bil iz voska... Gregorka je klicala na pomoč, in tedaj so privreli ljudje od vseh strani, plašnih in skrbipolnih obrazov.

»Rešite ga... oh, rešite ga!« je klicala Gregorka. »Odnese ga je voda.«

In ljudje so hiteli ob vodi navzdol; a nikjer niso zagledali utopljenca. Čez četrto ure šele — daleč tam doli se je prikazalo ob kraju nekaj črnega, ki je obviselo na pesku. Zasukala je voda tisto črno — in prikazala se je glava. Najdrznejši so prebredli vodo in so prinesli utopljenca na to stran Pišence. Položili so ga na trato — in vsi so ostrmeli začudeni.

»Tomaž,« je šlo začudeno od ust do ust, »Tomaž...«

»Rešil mi je Pavleta... zagnal se je v vodo in je končal potem sam v vodi,« je praviła Gregorka in je jokala nepretrgoma. »O, saj ni bil tak... saj ni bil hudoben!«

In šlo je od ust do ust... Nabrala se je skoraj vsa vas okrog mrtvega Tomaža. Njegova mati je klečala kraj njega; solze so ji tekale po licih, a od silne srčne bolesti ni mogla izpregovoriti besedice.

»Motili smo se — bil je dober in pošten deček,« so govorili ljudje in bilo je vsem tesno in hudo v srcu. »Napačno smo ga sodili, napačno...«

In vsem ženicam so bile solzne oči... Ej, tak deček, pa tak junak!... Kdor ima tako srce, ne more biti hudoben. Resnično, hudo smo mu delali na tem svetu... Bog vé, če nam odpusti na onem?

Tomaž pa je ležal nepremično na trati. Njegov obraz je bil blede, in na čelu je imel veliko krvavo liso. Oči so bile zaprte in na vsem obrazu je počival mir — mir, ki ga more uživati v smrti le pravičen in dober človek... In v tistih trenutkih je stala njegova duša pred božjim prestolom. In stopilo je k nji Dete, lepo Dete, in ji je reklo:

»Tomaž, ali ti nisem obljubil večno življenje, ker si bil reven, ponižen in zatiran? Posvetil sem te — blagor zatiranim in siromašnim, ker bodo ovenčani s krono večnega življenja. Njim se bodo smejale poljane v večnem kraljestvu... Glej, tam doli te prosijo zdaj ljudje odpuščanja, in težko jim bo srce vse življenje zaradi tebe. A ti pojdi uživati neizrazno lepoto večnih poljan...«

* * *

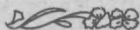
Takega pogreba ni imel še nihče v naši vasi kakor takrat Godnikov Tomaž. Vsa vas je šla za krsto in prišli so tudi ljudje iz sosednih vasi. In takrat so se odrple vsem očim: Tomaž je bil nedolžen. Ponižen je bil, dober

in pošten kakor nihče na svetu. In tako je postal Tomaž naenkrat svetnik in mučenik v naši vasi... Jokali so za njim, ko so peli učenci pogrebno pesem, in so govorili gospod učitelj lep govor in so očitali, da je zatirala vsa vas nedolžnega dečka.

»Odpusti, odpusti!« so klicali ljudje s solzami v očeh. A najhujše je bilo Gregorki. Peter je povedal vse po pravici, in uboga ženica je bila vsa iz sebe... Pa ni vedela, da ji je Tomaž že davno odpustil.

Resnično: Tomaža se spominja še zdaj staro in mlado in ga časti vse, kolikor ga more. Njegovi materi pa strežejo prijazno pri Gregorju in ji izpolnijo vsako željo... Na Tomaževem grobu pa stoji kameniten spomenik — gospod učitelj so nabirali zanj in so ga naročili iz daljnega mesta...

Jos. Vandot.

VIDRA IN LISICA.

Ko je ljubi Bog ustvaril zemljo in vse stvari na njej, je odločil vsaki živali njena pota. Le vidri in lisici ni ničesar zapovedal. Opazili pa sta ti dve živali, da imata zversko zobovje. Vedeli sta torej, da se bosta živili z mesom. Da bi pa ne bili nadležni druga drugi, sta se hoteli ločiti. Lisica naj bi šla k vodi, a vidra v gozd. Takoj drugi dan sta hoteli poizkusiti to življenje. Dogovorili sta se pa, da se snideta zvečer pod nekim drevesom.

Lisica je sedela že skoraj cel dan ob potoku, a ničesar ni mogla uloviti. Videla je sicer, kako so ribice plavale v potoku, vendar ni mogla do njih. Ko je solnce že zahajalo, prisili jo glad, da prelomi besedo in gre iskat plena v gozd.

Vidri se je medtem v gozdu bolje godilo. Iztaknila je zajčje gnezdo in pojedla mladiče. Nato pa je legla v senco. Na večer se je pa napotila iz gozda k drevesu, kakor se je bila dogovorila z lisico. Medpotom pa sreča lisico, ki se je izneverila obljubi. Zvita buča si je to pot še vedela pomagati. Rekla je: »Dolgo sem te že čakala pod drevesom. Ker te pa ni bilo, sem te šla iskat.«

Vidra je pripovedovala, kako se ji je godilo, lisica se je pa sramovala izpovedati, da ni ničesar ujela. Zato se je vidri nalagala, kolikor se je le mogla. Dogovorili sta se konečno, da gresta prihodnjega dne zopet v istem redu na lov. Toda, ko se je zdanilo, se je skrila lisica v grmovje in je čakala, da je izginila vidra v gozdu. Hitro je tekla ob njegovem obronku in hotela priti od nasprotne strani v gozd, da bi je vidra ne opazila. A to se ji ni posrečilo. Vidra je namreč sledila zajčku in je prišla v oni del gozda, kjer se je plazila lisica. Ta se je vidre zelo prestrašila in ni vedela takoj izgovora. — Vidra je pa spoznala, da je lisica potuhnjena, ter je zapustila gozd ter se nastanila ob mirnem vodovju. Z lisico se pa od takrat ni hotela nič več družiti.

Polenčan.

